

The Drivers and Sons of the Application of Convergence and Divergence of Relations between the Islamic Republic of Iran and Türkiye in the Shadow of Israel's Presence in the Middle East in the New Millennium

Mohsen Jamshidi¹ | Tajuddin Salehian² | Sajjad Bahrami Moghadam³

Received Date: 2025/02/02

Accept Date: 2025/12/16

Cite: Jamshidi, M., Salehyan, T. and Bahrami Moghadam, S. (2026). The Drivers and Sons of the Application of Convergence and Divergence of Relations between the Islamic Republic of Iran and Türkiye in the Shadow of Israel's Presence in the Middle East in the New Millennium. *Crisis Studies of the Islamic World*, 13(1), 61-87.

DOI: 10.22034/csiw.2026.734794

Extended Abstract

One of the main issues that has attracted the attention of all analysts of the international system, from the perspective of strategic studies, is the way in which the Islamic Republic of Iran and the Republic of Turkey relate to each other in the shadow of Israel's presence in the region. Now the question is, what are the drivers and consequences of the application of convergence and divergence in the relationship between the Islamic Republic of Iran and Turkey? It seems that the drivers and consequences of the relationship between the Islamic Republic of Iran and Turkey, influenced by the presence of Israel in the region, are affected by four characters, geopolitical - geostrategic - geoeconomic and geocultural. The present study is of an applied type and has been developed with a qualitative method and a descriptive-analytical approach. The purpose of this study is to analyze the applications of the relationship between the two countries of Iran and Turkey in the region. The research findings show that the relationship between the two countries of Iran and Turkey, with its emphasis on the role of a model, the doctrine of strategic depth, and identity resources, has always been accompanied by a subversive competition to achieve regional hegemony in the new millennium. The factors analyzed in the relationship between the two countries also go back to the relationship between Turkey and Israel, which has affected Iran's regional influence axis in the Middle East and Israel's exit from political isolation and political-security alliances between the two countries in the region.

Keywords: Middle East, Convergence, Divergence, Regional hegemony, Role model

¹. Political researcher and PhD student in Political Science (Iranian Issues), Kermanshah Branch, Islamic Azad University, Kermanshah, Iran mosenmd16@yahoo.com. (Corresponding author)

². PhD in International Relations, Researcher and Lecturer, Department of Middle East and North African Studies, University of Ilam, Ilam, Iran. t.salehiyan@gmail.com

³. Assistant Professor, Department of Political Science, University of Guilan, Guilan, Iran. sajjadbahrami@gmail.com

Introduction

The Middle East, owing to its geopolitical, geostrategic, geoeconomic, and geocultural significance, has consistently been one of the most important arenas of competition among regional and extra regional powers. Energy and security play a central role in shaping developments in the region. The existence of states with different ideologies, national power resources, and political orientations, combined with the intervention of extra regional powers, has made competition for influence, a superior position, and regional leadership an enduring characteristic of the Middle East. In such an environment, the Islamic Republic of Iran and the Republic of Turkey, as two important regional powers with both material and non-material capabilities, have sought to play more influential roles in regional developments and to establish themselves as effective actors within the regional order.

Relations between Iran and Turkey entered a new phase following the Islamic Revolution in Iran and have since been influenced by a combination of political, economic, geopolitical, identity based, and ideological factors. On the one hand, the two countries possess considerable potential for convergence based on geographical proximity, historical and cultural commonalities, economic interests, trade, energy, transportation, and certain shared security concerns. On the other hand, differences in political structures, identity resources, ideological perceptions, foreign policy orientations, the Kurdish issue, developments in Syria, competition for regional influence, and efforts to assume a model role in the Muslim world have created substantial grounds for divergence between the two countries.

The presence and role of Israel in the region have also influenced Iran–Turkey relations. Turkey’s relations with Israel and the development of political and security cooperation between the two countries are particularly significant for regional developments and for the nature of interaction between Iran and Turkey. Turkey was the first Muslim majority country to recognize Israel in 1949 and established diplomatic relations with it in 1950. Although these relations have fluctuated over different periods, political, security, and military cooperation between the two sides has, at various times, contributed to changes in regional dynamics. From the perspective of this study, Turkey’s relations with Israel, together with its alignment with certain regional states, have affected the regional sphere of influence of the Islamic Republic of Iran and have contributed to Israel’s emergence from political isolation as well as to the formation of regional political security alliances.

Accordingly, the main problem addressed by this study is to examine the drivers and constraints of convergence and divergence in relations between the Islamic Republic of Iran and Turkey in the context of Israel’s presence in the Middle East. The main research question is: What are the drivers and constraints of convergence and divergence in relations between the Islamic

Republic of Iran and Turkey? The main assumption is that relations between the two countries, while being influenced by competition to expand influence and attain a superior regional position, are shaped by four major dimensions: geopolitical, geostrategic, geoeconomic, and geocultural factors. The objective of the study is to examine patterns of interaction between Iran and Turkey in the Middle East and to identify the factors influencing their convergence and divergence.

The significance of this study lies in the fact that a substantial body of previous research has examined Iran–Turkey relations or the consequences of Turkey–Israel relations in general terms. The present study, however, seeks not only to examine relations between these actors at the regional system level but also to analyze their geopolitical, geostrategic, geoeconomic, and geocultural dimensions, as well as the model roles that the two countries seek to assume within the Middle Eastern regional environment.

1. Research Method and Conceptual Framework

In terms of its nature and orientation, this study is theoretical and applied, employing a qualitative method with a descriptive analytical approach. Data were collected through documentary and library research. The data used in the study were obtained from primary and secondary sources and were organized through systematic note taking and the extraction of relevant information from library and documentary sources. The study seeks to identify and analyze the factors affecting Iran–Turkey relations and the grounds for convergence and divergence between the two countries.

The Conceptual framework of the study is based on the concept of regional power developed by Barry Buzan and Ole Wæver. Within this framework, a distinction is made between great powers and superpowers, which operate and exert influence at the global level, and regional powers, whose influence is primarily concentrated within their respective regions. Regional powers play a fundamental role in shaping the structure of a regional security complex, while geographical position, historical heritage, deeply rooted traditions, and various dimensions of power can contribute to their regional status. According to this framework, regional power can be assessed through indicators such as claims to regional leadership, the creation of influence and regional structures, the possession of power resources, patterns of mutual interaction, regional influence, the ability to shape the regional security agenda, recognition as a regional power, and the representation of regional interests in international forums. Within this framework, Iran and Turkey, as two important regional powers, seek to increase their influence and strengthen their positions within the regional structure of the Middle East.

From this perspective, geographical proximity among states and their perceptions of security threats can contribute to the emergence of a security

dilemma and increased competition. Accordingly, an increase in the power of one regional state may be perceived by other states as a threat to their own security. Therefore, Iran–Turkey competition can be analyzed in relation to the efforts of both countries to expand their influence, assume a model role, and achieve a superior regional position.

2. Discussion

The findings indicate that Iran–Turkey relations have a dual character, encompassing both convergent and divergent elements. The principal drivers of convergence can be examined across four dimensions: geopolitical, geoeconomic, geostrategic, and geocultural.

In the geopolitical dimension, the geographical position of the two countries constitutes one of the most important foundations of their interaction. Iran and Turkey are located along important communication routes connecting different regions and continents, and their geographical positions provide them with opportunities to play significant roles in interregional connectivity. Their location along routes linking South Asia and Europe, their proximity to the Caucasus, and their access to important maritime areas have created opportunities for cooperation. Turkey's position in relation to Southern Europe and Iran's position in relation to South Asia further enhance the importance of interaction between the two countries. Moreover, pressures arising from the presence of dominant powers in their surrounding environments have created certain grounds for cooperation and interaction.

In the geoeconomic dimension, mutual economic interests constitute one of the most important drivers of convergence. Utilizing the capacities of the Economic Cooperation Organization, cooperation in energy and oil and gas exports, joint investment, the development of transportation and transit infrastructure, railway and road connectivity, and cooperation in sectors such as textiles, clothing, food products, automobile manufacturing, and electricity are among the major areas of economic convergence between Iran and Turkey. In contrast, the limited readiness of the Iranian private sector for capital and technical participation, European and American support for Turkey's role in expanding its influence in Central Asia, Turkey's involvement in economic and security affairs in the context of Europe and NATO, and differences concerning the legal regime of the Caspian Sea, the extraction of its oil resources, and energy transit routes constitute factors contributing to economic divergence.

In the geostrategic dimension, the positions of Iran and Turkey within the Middle Eastern security structure have resulted in the simultaneous existence of cooperation and competition. On the one hand, cooperation between the two Muslim majority countries may be important in addressing certain regional issues; on the other hand, differences in their strategic approaches create grounds for competition. Turkey's balanced foreign policy and its

efforts to maintain relations with the West while simultaneously expanding its interactions with Eastern and Middle Eastern countries represent one of the key differences between the two countries when compared with Iran's foreign policy orientation.

In the geocultural dimension, Islam as a shared religion, cultural commonalities, the presence of Iranian cultural influences in Turkey, historical and civilizational heritage, tourism, artistic exchanges, and certain shared cultural challenges in the age of globalization constitute factors of convergence. Conversely, the Sunni–Shi'a religious divide, Pan Turkism, the challenge of radical Islamism, the non-implementation of certain bilateral cultural agreements, and the cultural appropriation of Iranian scholars and literary figures are among the factors contributing to divergence. Thus, although cultural and religious commonalities create potential for closer relations, religious and identity-based differences prevent the emergence of deep and sustainable convergence.

In contrast to these drivers of convergence, the constraints generating divergence are primarily associated with competition for regional leadership and a model role, differences in identity and political systems, the Kurdish issue, developments in Syria, Iran's nuclear issue, and Turkey's relations with Israel. The desire for regional leadership and efforts to revive the historical position and borders associated with the Ottoman legacy have been present in the thinking of Turkish policymakers and became more visible in foreign policy following the rise of the Justice and Development Party. In this context, Turkey has sought to strengthen its position as an active actor in the Muslim world and the Middle East. This process has transformed Turkey into a serious competitor to Iran in the pursuit of regional influence and hegemony.

Turkey–Israel relations constitute one of the important factors contributing to divergence in Iran–Turkey relations. Turkey recognized Israel in 1949 and established diplomatic relations with it in 1950. Factors such as competition with Iran over Syria, Turkey's need for U.S. support in the face of Russian influence, the utilization of Israeli military capabilities and technology, efforts to attract NATO support, the pursuit of economic benefits, the Kurdish issue, proximity to Europe, and the question of membership in the European Union are among the factors discussed in this study to explain Turkey–Israel relations.

Turkey–Israel political and security relations have also had consequences for the regional environment. These include the formation of political security alliances, the expansion of the arms race, and the increasing role of Israel in regional affairs. From the perspective of this study, Turkey–Israel security and military relations have been accompanied by an increase in Israel's capabilities and determination vis à vis its regional opponents and, in certain cases, have affected the regional sphere of influence of the Islamic Republic of Iran. The normalization of Israel's relations with some regional

countries, within the framework of broader regional developments, has also, according to the study, contributed to Israel's emergence from political isolation.

Syria is one of the most important arenas of conflicting interests between Iran and Turkey. While Iran has sought to preserve its influence and position in Syria, Turkey has adopted a different approach toward the country. From this perspective, Turkey's alignment with Israel concerning Syria may affect Iran's regional interests. This situation, together with developments in Iraq and the presence of Kurdish groups and Palestinian and Lebanese resistance movements, has transformed Syria and its surrounding environment into an important arena of competition between Iran and Turkey.

The Kurdish issue is another important factor of divergence and, at the same time, a limited area of cooperation between the two countries. Iran and Turkey have adopted different approaches toward the Kurdish issue. Iran's policy toward Kurdish groups differs from Turkey's policy, and this difference can contribute to tensions between the two countries. At the same time, the geopolitical and geostrategic importance of the Kurdish issue and the need to secure energy routes have created certain grounds for cooperation between Iran and Turkey in this area.

The Iranian nuclear issue also demonstrates differences in the approaches of the two countries. Turkey has emphasized the rights of states that are parties to the Treaty on the Non-Proliferation of nuclear weapons (NPT) and, in contrast to the approach adopted by some Western countries, has emphasized dialogue and interaction as means of resolving the Iranian nuclear dispute. Therefore, although differences in interests and security concerns exist in this area, Turkey's approach has, at certain points, differed from that of Western countries.

Ultimately, the most important dimension of Iran–Turkey competition concerns the pursuit of regional hegemony and a model role. Both countries possess material, identity based, historical, and political capacities for playing regional roles and have sought to present their respective models in the region. Through expanding its influence in the Muslim world and increasing its ability to affect regional developments, Turkey has positioned itself as an actor capable of participating in crisis management and mediation between conflicting parties. This position overlaps with Iran's regional role and has consequently intensified strategic competition between the two countries.

3. Conclusion and Suggestions

The findings of the study demonstrate that relations between the Islamic Republic of Iran and Turkey in the new millennium are multidimensional and characterized by both convergence and divergence. These relations have developed neither exclusively on the basis of cooperation nor solely on the basis of competition; rather, they have emerged from the simultaneous

interaction of shared and conflicting interests within the Middle Eastern regional environment. The four dimensions of geopolitics, geoeconomics, geostrategy, and geoculture constitute major drivers of convergence, while identity and religious differences, the Kurdish issue, competition in Syria, competition for regional influence and hegemony, and Turkey's relations with Israel constitute important constraints generating divergence.

The findings also indicate that Iran–Turkey relations, with particular emphasis on the model role, the doctrine of strategic depth, and identity resources, have consistently involved a form of latent competition to expand influence and achieve a superior regional position. In this context, Turkey's relations with Israel have affected the security environment of the Middle East and Iran's regional sphere of influence and have contributed to the formation of certain political security alliances and to Israel's emergence from political isolation.

The study further demonstrates that the continuation of good neighborly relations between Iran and Turkey depends on how the two countries interpret regional and global developments and, on the personalities, and orientations of the political leaders who come to power in both countries. Therefore, in addition to geopolitical, geoeconomic, geostrategic, and geocultural factors, identity and religious resources should also be taken into account when analyzing bilateral relations. The difference between Iran's religion centered foreign policy and Turkey's approach, the Sunni–Shi'a divide, the Kurdish issue, competition over the model role and regional hegemony, and Turkey's alignment with Israel and the West constitute important sources of divergence.

Overall, the study demonstrates that the pursuit of regional hegemony, the issue of the Resistance Axis, developments in Syria, and Turkey's alignment with Israel constitute the principal factors underlying conflicting interests and divergence in Iran–Turkey relations. In contrast, geographical proximity, mutual economic interests, cooperation in energy and transportation, cultural and religious commonalities, and certain shared security interests provide grounds for continued interaction and convergence. Therefore, Iran–Turkey relations should be understood as a relationship characterized by the coexistence of competition and cooperation, in which shared interests, on the one hand, and competition for regional influence and position, on the other, operate simultaneously.

پیشران‌ها و پسران‌های کاربست همگرایی و واگرایی ارتباط جمهوری اسلامی ایران و ترکیه در سایه حضور اسرائیل در منطقه خاورمیانه در هزاره جدید

محسن جمشیدی^۱ | تاج‌الدین صالحیان^۲ | سجاد بهرامی مقدم^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۴

استناد: جمشیدی، محسن، صالحیان، تاج‌الدین و بهرامی مقدم، سجاد. (۱۴۰۵). پیشران‌ها و پسران‌های کاربست همگرایی و واگرایی ارتباط جمهوری اسلامی ایران و ترکیه در سایه حضور اسرائیل در منطقه خاورمیانه در هزاره جدید. *بحران پژوهی جهان اسلام*، ۱۳(۱)، ۶۱-۸۷.

DOI: 10.22034/csiw.2026.734794

چکیده

یکی از اصلی‌ترین موضوعاتی که از منظر مطالعات استراتژیک، توجه قاطبه تحلیل‌گران سیستم بین‌الملل را معطوف به خود نموده است، نحوه ارتباط جمهوری اسلامی ایران و جمهوری ترکیه در سایه حضور اسرائیل در منطقه می‌باشد. سؤال این است که پیشران‌ها و پسران‌های کاربست همگرایی و واگرایی در ارتباط بین جمهوری اسلامی ایران و ترکیه کدامند؟ به نظر می‌رسد که پیشران‌ها و پسران‌های ارتباط بین ایران و ترکیه با تأثیرپذیری از حضور اسرائیل در منطقه، علاوه بر رقابت و تلاش برای رسیدن به هژمون منطقه‌ای، از چهار مؤلفه ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک، ژئواکونومیک و ژئوکالچر تأثیر می‌پذیرد. پژوهش حاضر از نوع بنیادی-کاربردی با روش کیفی و رویکرد توصیفی-تحلیلی تدوین شده است. هدف از طرح این پژوهش، واکاوی کاربست‌های ارتباط دو کشور ایران و ترکیه در منطقه می‌باشد. یافته‌ها و نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهند که ارتباط بین دو کشور ایران و ترکیه با تأکید بر نقش الگو، دکترین عمق استراتژیک و منابع هویتی، همواره با رقابت زیر سویه برای افزایش نفوذ و دستیابی به هژمون منطقه‌ای در هزاره جدید در جریان بوده است. واکاوی عوامل ارتباط دو کشور نیز به نوع تعامل ترکیه و اسرائیل بر می‌گردد که سبب تأثیر بر محور نفوذ منطقه‌ای ایران در خاورمیانه و به نوعی خروج اسرائیل از انزوای سیاسی و ائتلاف‌های سیاسی-امنیتی دو کشور در منطقه شده است.

واژگان کلیدی: خاورمیانه، همگرایی، واگرایی، هژمون منطقه‌ای، نقش الگو

^۱. پژوهشگر سیاسی و دانش‌آموخته دکتری علوم سیاسی (مسائل ایران)، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی،

کرمانشاه، ایران. mosenmd16@yahoo.com (نویسنده مسئول)

^۲. دکتری روابط بین‌الملل، پژوهشگر و مدرس گروه مطالعات خاورمیانه و شمال آفریقا، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.

t.salehiyan@gmail.com

^۳. استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران. sbahrami@guilan.ac.ir

مقدمه

منطقه خاورمیانه از جمله مناطقی است که دو مقوله انرژی و امنیت، نقش مرکزی تحولات آن را بازی می‌کنند. این منطقه زمانی به سه دلیل نفت و انرژی، نفوذ کمونیسم و کشورهای متحد اسرائیل اهمیت استراتژیک داشت (جمشیدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۹۸) (Jamshidi et.al., 2022: 98). این منطقه راهبردی به دلیل داشتن اهمیت ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی، ژئواکونومیکی و ژئوکالچر و همچنین وجود دولت‌هایی با ایدئولوژی و منابع قدرت ملی متفاوت و از طرفی دخالت قدرت‌های فرامنطقه‌ای، همواره شاهد افت و خیزهای دولت‌های منطقه‌ای برای کسب جایگاه برتری و رهبری بوده است. ایران و ترکیه از جمله این دو قدرت بزرگ منطقه‌ای هستند که هر کدام با داشتن متغیرهای گوناگون قدرت ملی (چه مادی چه غیرمادی) درصدد ایفای نقش هرچه مؤثرتر و معرفی خود به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای (هژمون منطقه‌ای) تأثیر گذار بوده‌اند (جانسیز و صالحیان، ۱۳۹۵: ۱۴۵) (Jansiz & Sallehyan, 2016: 145). پس از انقلاب اسلامی ایران، روابط ایران و ترکیه تحت تأثیر عواملی چون اسلام‌گرایی، رقابت ژئوپلیتیکی، رقابت به منظور هژمون منطقه‌ای، اقتصادی و سیاسی شکل گرفته است. روابط رو به رشد ایران و ترکیه در زمینه تجاری، همکاری اقتصادی و رفت و آمدهای مستمر میان مقامات دو کشور، اراده سیاسی بالای تهران و آنکارا را به داشتن روابط کم تنش و رو به گسترش سوق داده است. تعاملات این دو بازیگر به گونه‌ای است که حتی تحولات منطقه گاهی اوقات از نوع روابط این دو کشور تأثیر می‌پذیرد (صفوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۶) (Safavi et.al., 2020: 6). در این راستا، تلاش‌های اسرائیل جهت ایجاد وابستگی در نظام اقتصادی کشورهای همسایه و کشورهای اسلامی نزدیک به مرزهای این رژیم به‌طور ویژه از سال ۲۰۱۶ افزایش یافته و از این سال به شکل فزاینده‌ای روابط تقویت شده استراتژیک اسرائیل نه تنها با مصر، بلکه با اردن، عربستان سعودی، بحرین، امارات متحده عربی، ترکیه و آذربایجان افزایش یافته است (حجازی و همکاران، ۱۴۰۴: ۱۰۱) (Hejazi et.al., 2025: 101).

در بررسی روابط ایران و ترکیه، به رغم وجود عناصر همگرایی، یک رشته موانع عمده در مسیر همکاری گسترده میان دو کشور نیز وجود دارند. به عبارتی ساختار و منابع هویتی دو کشور مکمل همدیگر نیستند و در بسیاری از موارد رقیب جدی به شمار می‌آیند؛ به طوری که کاربست همگرایی میان دو کشور در سطح پایین قرار دارد و بیشتر به واگرایی می‌انجامد. از طرفی عناصر قدرت در سطح منطقه چه از نظر مادی و انگیزش و چه در ارتباط با مسائل نظامی به صورت یکسان تقسیم نشده‌اند. بدین سبب جهت‌گیری‌های سیاست و روابط خارجی دو کشور در تعارض با یکدیگر قرار گرفته‌اند و از همه مهم‌تر اینکه نظام‌های سیاسی و چگونگی اعمال قدرت در دو

کشور نیز هیچ تشابه و سازگاری با یکدیگر ندارند. در این رابطه سؤال پژوهش به این صورت مطرح می‌شود که پیشران‌ها و پسران‌های کاربست همگرایی و واگرایی در ارتباط جمهوری اسلامی ایران و ترکیه کدامند؟ به نظر می‌رسد که پیشران‌ها و پسران‌های ارتباط بین جمهوری اسلامی ایران و ترکیه با تأثیرپذیری از حضور اسرائیل در منطقه و رقابت و تلاش برای رسیدن به هژمون منطقه‌ای از چهار کاراکتر ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک، ژئواکونومیک و ژئوکالچر تأثیر می‌پذیرد. پژوهش حاضر از نظر ماهیت، بنیادی از نوع نظری-کاربردی، روش انجام آن مطالعه اسنادی (کیفی) مبتنی بر رویکرد توصیفی-تحلیلی و برای تدوین و تحلیل آن از چارچوب نظری قدرت منطقه‌ای باری بوزان و ویور استفاده شده است. روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها نیز بدین صورت بوده است که داده‌های مورد استفاده از طریق منابع دسته اول و به صورت فیش‌برداری از منابع به شیوه کتابخانه‌ای تهیه و تنظیم شده است. هدف از طرح این پژوهش نیز واکاوی کاربست‌های ارتباط دو کشور ایران و ترکیه در منطقه خاورمیانه می‌باشد. اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر نیز بدان علت است که علاقه‌مندان و پژوهشگرانی که در این زمینه مطالعه و تحقیق می‌کنند، پیشران‌ها و پسران‌های کاربست همگرایی و واگرایی ارتباط دو کشور ایران و ترکیه را در هزاره جدید بهتر و دقیق‌تر بشناسند.

۱- پیشینه پژوهش

در ارتباط با موضوع مورد نظر نگارنده به صورت مستقیم منبعی یافت نشد؛ با این وجود در ادامه مطلب، چند اثر را که با موضوع پژوهش سنخیت بیشتری دارند، به صورت اختصار بررسی می‌شوند.

جدول ۱- پیشینه پژوهش

نویسنده (گان)	(مختاری و منتظری، ۱۳۹۱)؛ (Mokhtari & Montazeri, 2012)
عنوان	بررسی الگوهای تضاد و همکاری در روابط ایران و ترکیه
نتایج	نتایج این پژوهش نشان می‌دهند که علی‌رغم عدم تجانس سیاسی، فرهنگی و اقتصادی میان دو کشور و وجود مؤلفه‌های واگرا در مناسبات فی مابین، ایران و ترکیه در سیر تاریخی روابط خود به عنوان دو کشور همجوار و دوست، تعاملات و مناسبات فراوانی با یکدیگر داشته و در مقاطعی از تاریخ، زمینه‌های همکاری و همگرایی در روابط نمود بیشتری داشته است.
نویسنده (گان)	(قلی‌زاده و کفاش جمشید، ۱۳۹۲)؛ (Gholizadeh & Kafashjamshid, 2013)
عنوان	پیامدهای سیاسی-امنیتی افزایش قدرت منطقه‌ای ترکیه بر منافع ملی جمهوری

اسلامی ایران در غرب آسیا	
یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ایفای نقش مدیریتی ترکیه و دستیابی به مرجعیت منطقه‌ای با میزبانی بسیاری از نشست‌ها و مذاکرات حساس از جمله برنامه هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، ایفای میانجی‌گری در مسئله به اصطلاح صلح اعراب و اسرائیل و همچنین رویدادها و انقلاب‌های مردمی کشورهای منطقه، تضعیف سوریه به عنوان بازیگر کانونی این محور، تضعیف عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران و افزایش تهدیدهای نظامی و امنیتی کشورمان از سوی رژیم صهیونیستی و حامیان غربی آن عملاً منافع ملی جمهوری اسلامی ایران را در منطقه به خطر انداخته است.	نتایج
(شهبازی و مسعود نیا، ۱۳۹۸)؛ (Shahbazi & Masoudnea, 2019)	نویسنده(گان)
تأثیر روابط ایران و ترکیه بر روند همگرایی در خاورمیانه	عنوان
نتایج این پژوهش مؤید این مطلب است که ایران و ترکیه به عنوان دو دولت غیرعرب منطقه از پرجمعیت‌ترین کشورهای منطقه هستند که به لحاظ جغرافیایی در همسایگی هم قرار دارند. مناسبات این دو دولت پس از روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه در ترکیه، دستخوش تغییراتی شد و بهبود یافت و این دو دولت همکاری نزدیک و مشترک خود را برای تأثیر بر منطقه آغاز کردند.	نتایج
(صفوی و همکاران، ۱۳۹۹)؛ (Safavi et.al, 2020)	نویسنده(گان)
عوامل واگرایی و همگرایی اقتصادی مؤثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و ترکیه	عنوان
یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که روابط ایران و ترکیه پس از انقلاب اسلامی ایران، تحت تأثیر عواملی همچون اسلام‌گرایی، رقابت ژئوپلیتیکی، رقابت به منظور هژمون منطقه‌ای، اقتصادی و سیاسی بوده است. هر دو کشور ایران و ترکیه بر یکدیگر تأثیر دارند و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از این کشور مهم تأثیرپذیر می‌باشد.	نتایج
(میر حسینی و قیمی بشنو، ۱۳۹۸)؛ (Mirhosseini & Qaimi Beshno, 2019)	نویسنده(گان)
بررسی پیامدهای سیاسی- امنیتی روابط ترکیه و اسرائیل بر منطقه خاورمیانه ۲۰۱۷-۱۹۹۰	عنوان
یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ایجاد ائتلاف‌های سیاسی- امنیتی در منطقه خاورمیانه، اجرای دکترین عمق استراتژیک و انعکاس آن در روابط ترکیه و اسرائیل، پیامد امنیتی روابط ترکیه و اسرائیل بر زیر سیستم خلیج فارس، ایران و شامات و همچنین خروج اسرائیل از انزوای سیاسی از جمله پیامدهای روابط	نتایج

سیاسی-امنیتی ترکیه و اسرائیل بوده است.	
(میسکوویچ، ۲۰۲۱)؛ (Miskovic, 2021)	نویسنده (گان)
ژئوپلیتیک و جنگ دوم قره باغ	عنوان
این مقاله به نتایجی دست یافته که چگونه تحت تأثیر القانات ترکیه و رژیم صهیونیستی، جمهوری آذربایجان در نهایت مطمئن شد که زمان و نحوه احیای تمامیت ارضی‌اش و موعد جنگ فرا رسیده است. بنابراین، اهداف و سوءبرداشت‌های ژئوپلیتیکی به شروع و نتیجه جنگ دوم قره‌باغ کمک زیادی کرده است.	نتایج

(منبع: نویسنده)

با بررسی ادبیات و پیشینه پژوهش حاضر در می‌یابیم که مقالات و منابع کار شده در این زمینه به‌صورت کلی بوده و بیشتر جنبه‌های مختلف و تأثیرات غالب این دو بازگیر منطقه‌ای را در سطح سیستم و نظم منطقه‌ای بررسی نموده‌اند. با وجود اینکه داده‌های بعضی از منابع بررسی شده با موضوع مورد نظر نگارنده همخوانی دارند؛ اما جنبه نوآوری پژوهش حاضر در این است که نگارنده علاوه بر تحلیل ارتباط این دو بازیگر در سطح سیستم، از چهار جنبه مختلف ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک، ژئواستراتژیک، ژئوکالچر و همچنین نقش الگوی دو بازیگر در محیط خاورمیانه و ارتباط معنایی و رقابتی آن‌ها را تحلیل و واکاوی نموده است.

۲- چارچوب مفهومی

۲-۱- قدرت منطقه‌ای

موضوع سلسله مراتب قدرت‌های منطقه‌ای را باری بوزان^۱ و ویور^۲ دستمایه یک پژوهش قرار داده‌اند. این دو معتقدند بین قدرت‌های بزرگ که در سطح جهانی عمل می‌کنند و در این عرصه اثرگذاری دارند و قدرت‌های منطقه‌ای که نفوذشان ممکن است در منطقه خود زیاد باشد اما در سطح جهانی مورد توجه قرار نگیرند، تمایز وجود دارد. قدرت‌های منطقه‌ای، ساختار مجموعه امنیتی آن منطقه را تعریف و پی‌ریزی می‌کنند. از نظر این دو، قدرت‌های منطقه‌ای ممکن است منابع مادی و ابعاد قدرت سخت‌افزاری چندان مناسبی نداشته باشند؛ اما به لحاظ اصالت تاریخی، سنت‌های ریشه‌دار و موقعیت جغرافیایی، وضعیتی مساعد دارند. آن‌ها در تحلیل قدرت‌های منطقه‌ای دو اصطلاح خوشه‌های منطقه‌ای و مناطق حائل را مطرح می‌کنند. خوشه‌های

^۱. Bary Bouzan

^۲. Voeuor

منطقه‌ای شامل کشورهایی می‌شود که دغدغه امنیتی مشابهی دارند و از نظر تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی دارای سرنوشت مشترکی هستند. بوزان و ویور در قالب نظریه خود، جهان را به شش منطقه امنیتی (آسیا، خاورمیانه، اروپا، آفریقا، آمریکای شمالی و آمریکای جنوبی) تقسیم می‌کنند. به عنوان مثال کشور ترکیه که بین منطقه امنیتی به اصطلاح خاورمیانه، اروپا و آسیا قرار دارد، از جمله کشورهای حائل به شمار می‌رود. بوزان عقیده دارد به این دلیل که در خاورمیانه حس ناامنی با نزدیکی و مجاورت همراه است و به همین سبب بیشتر کشورها از همسایگان خود بیشتر می‌ترسند تا قدرت‌های دور دست، در نتیجه هرگونه افزایش قدرت یکی از دولت‌ها موجب کاهش امنیت همسایگان آن و حتی دولت‌های درگیر خاورمیانه می‌شود. این تصورات مناقشه‌آمیز در خاورمیانه که از نظر بوزان و همکاران وی از معمای امنیت بر می‌خیزد، موجب شده تا رقابت و خصومت به الگوی غالب کشورهای منطقه تبدیل شود (Buzan, 2002: 634).

۲-۲- شاخص‌های قدرت منطقه‌ای

در مورد شاخص‌های قدرت منطقه‌ای موارد زیر مطرح‌اند:

۲-۲-۱- ادعای رهبری منطقه‌ای

قدرت منطقه‌ای باید مدعی قرار داشتن در موقعیت رهبری باشد. از اصلی‌ترین وجوه استقرار در چنین موقعیتی، توانایی قاعده‌سازی است. همچنین باید خودپنداری و پذیرش این تصور از سوی بازیگران دیگر مورد بررسی قرار گیرد.

۲-۲-۲- ایجاد نفوذ و ساختارسازی منطقه‌ای

در قالب نفوذ، قدرت منطقه‌ای می‌کوشد سایر دولت‌ها را به ادامه عمل یا سیاستی وادار نماید که در راستای منافع آن قرار دارد. قدرت منطقه‌ای باید در محدوده ژئوپلیتیکی و ساختار سیاسی اندیشه‌ای منطقه از نفوذ برخوردار باشد.

۲-۲-۳- منابع

یکی از شروط لازم برای قرار گرفتن در موقعیت برتر و اعمال قدرت، برخورداری از منابع قدرت است؛ از این‌رو قدرت منطقه‌ای باید منابع ایدئولوژیکی- سازمانی (سیاسی) و مادی (نظامی، اقتصادی و جمعیتی) برای قدرت‌افکنی در منطقه داشته باشد.

۲-۲-۴- ارتباط متقابل

ارتباط از مهم‌ترین متغیرهای تعیین‌کننده میزان و سطح تعامل قدرت منطقه‌ای با سایر کشورهای منطقه است. قدرت منطقه‌ای باید ارتباط متقابل فرهنگی، سیاسی و اقتصادی با سایر بازیگران منطقه‌ای برقرار کرده باشد.

۲-۲-۵- تأثیر گذاری منطقه‌ای

کشور مدعی قرار داشتن در موقعیت قدرت منطقه‌ای باید دارای تأثیر زیاد و واقعی در امور منطقه‌ای (در ارتباط با فعالیت‌ها و نتایج آن‌ها) باشد.

۲-۲-۶- تعیین دستور کار امنیت منطقه‌ای

دستور کارهای امنیتی، تعیین‌کننده اولویت‌های امنیتی و راهبر سیاست‌های سایر کشورها برای مقابله با چالش‌های موجود هستند. قدرت منطقه‌ای باید قادر باشد دستور کار امنیت منطقه‌ای را تعریف کند.

۲-۲-۷- پذیرش قدرت منطقه‌ای

دولتی که در موقعیت قدرت منطقه‌ای قرار دارد باید موقعیت برترش از سوی سایر کشورهای خارج منطقه به‌ویژه از طرف قدرت‌های منطقه‌ای دیگر به رسمیت شناخته شود.

۲-۲-۸- نمایندگی منافع منطقه‌ای در اجلاس‌های بین‌المللی

ضروری است قدرت منطقه‌ای با نهادها و اجلاس‌های جهانی و بین‌المللی تعامل داشته باشد و ضمن بیان منافع خود، به‌عنوان نماینده منافع منطقه عمل کند (قلی‌زاده و کفاش جمشید، ۱۳۹۲: ۱۱۳) (Gholizadeh & Kafashjamshid, 2013: 113).

در رابطه با قدرت منطقه‌ای (هژمون منطقه‌ای) و نقش الگو بایستی عنوان نمود که برای رسیدن به این سطح، کاربست‌هایی همچون رقابت استراتژیک به‌عنوان رقابتی مکانی، موقعیتی و ایده‌ای که میان دو یا چند دولت در یک منطقه که هر یک دیگری را تهدیدی علیه امنیت ملی خود تصور می‌نماید و در نتیجه سیاست خارجی و دفاعی خود را بر این اساس تنظیم می‌کند، شکل می‌گیرد. بنابراین دو کشور ایران و ترکیه در منطقه مورد بحث به دنبال منافع، اهداف و آرمان‌های خود خواهند گشت.

۲-۳- پیشران‌های کاربست همگرایی در ارتباط بین ایران و ترکیه

بعد از جنگ جهانی اول و با فروپاشی امپراتوری عثمانی، جمهوری ترکیه به رهبری مصطفی کمال پاشا آتاتورک در سال ۱۳۰۲ شمسی (۱۹۲۳ میلادی) تأسیس شد. در سال‌های بعد با وقوع انقلاب اسلامی ایران، مناسبات ترکیه و ایران وارد مرحله جدیدی شد. هدف ایران از انقلاب اسلامی، تأثیر گذاشتن بر جهان اسلام و رهبری آن بود؛ اما ترکیه به‌دلیل جهت‌گیری غیرمذهبی خود در پی آن بود تا میراث عرفی و ملت‌گرایی ترکیه پایدار بماند. تضاد جهان‌بینی دو کشور، روابط آن‌ها را دستخوش دشواری‌هایی ساخت (مختاری و منتظری، ۱۳۹۱: ۱۷۹) (Mokhtari & Montazeri, 2012: 179). بعد از انقلاب ۱۳۵۷ در ایران و با اضافه شدن ویژگی انقلابی-اسلامی، تلاش برای تأثیر گذاری و ارائه الگو برای کشورهای خاورمیانه بیشتر شد. در آن سمت، در ترکیه نیز با روی

کار آمدن رهبران حزب عدالت و توسعه، تلاش شد تا اهداف، منافع و نقش این کشور در منطقه باز تعریف شوند، به نحوی که بر وزنه اسلامی بودن ترکیه اضافه شد (نیاکویی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۴) (Neakoei et.al., 2018: 24).

۲-۳-۱- ژئوپلیتیک

اصطلاح ژئوپلیتیک اولین بار توسط رودلف کگلن^۱ در کتاب «دولت به مثابه یک ارگانیزم» مطرح شد. داوود اوغلو^۲ نیز در کتاب «عمق راهبردی، موقعیت ترکیه در صحنه بین‌المللی» به تفصیل به بررسی جایگاه ژئوپلیتیکی ایران و اشتراکات موجود با ترکیه پرداخته است.

نمودار ۱- ویژگی‌های ژئوپلیتیکی دو کشور ایران و ترکیه از نگاه اوغلو

منبع: (عیوضی و حسینی، ۱۳۹۴: ۹۹) (Ayvazi & Hosaeni, 2015: 99)

متوازن‌سازی سیاست خارجی در ترکیه بدین معنا است که ضمن حفظ روابط مستحکم با غرب، شاهد واگذاری وزن بیشتر به تعاملات و روابط با کشورهای شرق به‌طور عام و کشورهای خاورمیانه به‌طور خاص هستیم (شهبازی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷۷) (Shahbazi et.al., 2019: 177).

۲-۳-۲- ژئواکونومیک

در دیپلماسی اقتصادی ترکیه، مفهومی به نام هارتلند وجود دارد که به معنای سرزمینی است با موقعیت‌ها و ظرفیت‌های خاص جغرافیایی و استراتژیکی؛ آن‌چنان مهم که در صورت فرمانروایی بر آن می‌توان بر جهان فرمانروایی کرد. نخبگان سیاسی ترکیه از این مفهوم الهام گرفته تا ترکیه را

^۱. Rodllef Kegllen

^۲. Daood Oghllo

به‌عنوان سرزمینی با هویت‌های چندگانه منطقه‌ای به جهان معرفی کنند (مشفق، ۱۴۰۱: ۷۵) (Moshfegh, 2022: 75).

جدول ۲- پیشران‌ها و پسران‌های ژئواکونومیک بین ایران و ترکیه

عوامل همگرا	عوامل واگرا
استفاده بهینه از توانمندی‌های سازمان اکو	برخورداری ترکیه از حمایت‌های همه جانبه اروپا و آمریکا در گسترش نفوذ به آسیای مرکزی
همکاری‌های مشترک در بخش انرژی و صدور نفت و گاز	اعلان آمادگی ترکیه در سرمایه‌گذاری پرحجم و طولانی مدت
سرمایه‌گذاری‌های مشترک در بخش حمل و نقل، ترانزیت کالا و همچنین ارتباطات ریلی و جاده‌ای	عدم آمادگی بخش خصوصی ایران در حضور سرمایه‌ای و فنی در این کشور
همکاری مشترک در بخش منسوجات، پوشاک و فرآورده‌های غذایی، خودروسازی و صنعت برق	دخالت ترکیه به‌عنوان نماینده اقتصادی و امنیتی اروپا و ناتو به منظور توسعه اقتصادی و اصلاحات دموکراتیک که واکنش و اعتراض دولت ایران را در برداشته است
	متعارض بودن سیاست‌های دو کشور در ارتباط با رژیم حقوقی دریای خزر، چگونگی استخراج منابع نفتی این دریا و راه‌های انتقال لوله‌های نفتی

منبع: (مختاری و منتظری، ۱۳۹۱: ۲۰۸) (Mokhtari & Montazeri, 2012: 208)

۲-۳-۳- ژئواستراتژیک

ژئواستراتژی، علم کشف روابط حاکم بین استراتژی و محیط جغرافیایی و به نوعی تکامل مفهوم ژئوپلیتیک است. زیگنیو برژینسکی^۱ در کتاب «خارج از کنترل» در خصوص صف بندی‌های جهانی در قرن بیست و یکم، جهان را به شش منظومه ژئواستراتژیک تقسیم می‌کند و معتقد است این قدرت‌ها گاه با یکدیگر سازش و همکاری دارند و گاه در چارچوب روند سیاسی، به‌طور مستقل عمل کرده و با یکدیگر به رقابت می‌پردازند. مهم‌ترین راه مؤثر ایجاد امنیت در خاورمیانه، همکاری ایران (به‌عنوان دولت پیشرو در مبارزه با اسرائیل) با ترکیه (به‌عنوان دولت مسلمانی که بدون سابقه درگیری نظامی با اسرائیل ارتباط مناسبی دارد) است (ابراهیمی کیایی و زارعی، ۱۳۹۸: ۱۲۷) (Ebrahimi keapay & Zarei, 2019: 127).

^۱. Zobegneu Berzhensci

۲-۳-۴- ژئوکالچر

ویژگی مشترکی که دو کشور دارند، این است که کلیه کشورهای خاورمیانه در حافظه تاریخی خود زیر پرچم یکی از این دو کشور بوده‌اند. ایران و ترکیه به‌عنوان کشورهای پیشرو در داشتن دانشگاه‌های جامع می‌توانند از این ظرفیت برای جذب دانشجویان از کشورهای منطقه اقدام نمایند. تورسم یکی از شاخص‌های مثبت فرهنگی در روابط دو کشور است. به‌طور کلی ایران و ترکیه می‌توانند پل ارتباطی فرهنگی بین دولت‌های منطقه باشند (عیوضی و حسینی، ۱۳۹۴: ۱۰۱) (Aevazi & Hosaeni, 2015: 101).

جدول ۳- پیشران‌ها و پسران‌های ژئوکالچر بین ایران و ترکیه

عوامل همگرا	عوامل واگرا
اسلام به‌عنوان دین مشترک	شکاف مذهبی تشیع و تسنن
اشتراکات فرهنگی و حضور فرهنگ ایرانی در ترکیه	مسئله پان ترکیسم
جذابیت میراث تمدنی، تاریخی و طبیعی برای گردشگران متقابل	چالش اسلام‌گرایی رادیکال
مشکلات فرهنگی مشترک در عصر جهانی شدن	اجرایی نشدن توافقات فرهنگی دوجانبه
ارتباطات و مبادله‌های هنری	مصادره فرهنگی مشاهیر علم و ادب ایران

منبع: (مختاری و منتظری، ۱۳۹۱: ۲۱۳) (Mokhtari & Montazeri, 2012: 213)

بنابراین در مورد پیشران‌های ارتباط میان ایران و ترکیه بایستی عنوان نمود که چهار مؤلفه ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک، ژئواکونومیک و ژئوکالچر تأثیر گذار هستند. یکی از ویژگی‌های مهم ایران در برخورداری از ماهیت گذرگاهی میان مناطق و قاره‌ها است. همچنین مزیت‌های اقتصادی دو کشور برای یکدیگر در فضای رفع اختلافات، موجب افزایش همکاری‌های اقتصادی و تعاملات تجاری شده است. با این وجود کشور ترکیه در سیاست خارجی خود سیاستی متوازن و متضمن منافع ملی‌اش را در پیش گرفته است و سعی دارد با همه منابع قدرت تأثیرگذار جهانی، دارای تعامل سازنده باشد؛ اما ایران چنین سیاستی ندارد.

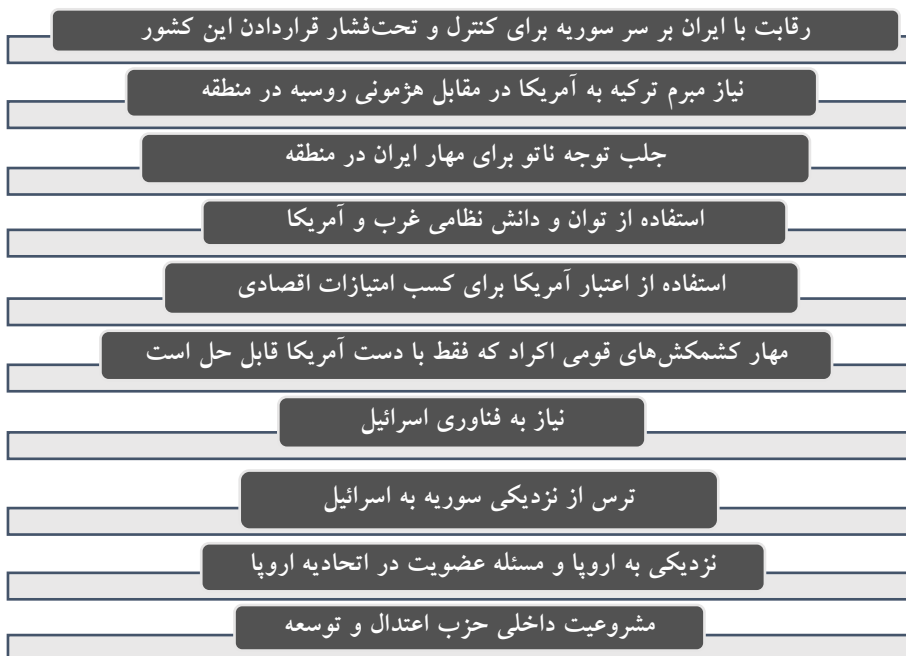
۲-۴- پسران‌های کاربست واگرایی در ارتباط بین ایران و ترکیه

میل به رهبری در منطقه (نقش الگو) و رسیدن به مرزهای عثمانی (هژمون منطقه‌ای) همواره در ذهن سیاست‌مداران ترکیه وجود داشته و با روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه، این میل در سیاست خارجی نمود بیشتری داشته است. اردوغان و تکنوکرات‌های حزب عدالت و توسعه سال‌هاست که صحنه سیاسی ترکیه را با مدیریت اقتصادی در دست گرفته‌اند. اعراب و جهان اسلام برای اعضای حزب عدالت و توسعه جذابیت زیادی دارند (میر حسینی و قیمی بشنو، ۱۳۹۹: ۳۱۷) (Merhosaeni & Gaemibeshno, 2020: 317).

۲-۴-۱- رابطه ترکیه و اسرائیل

ترکیه اولین کشور اسلامی است که اسرائیل را در مارس ۱۹۴۹ به رسمیت شناخت و با آن در سال ۱۹۵۰ روابط دیپلماتیک برقرار کرد.

نمودار ۲- دلایل ارتباط ترکیه با اسرائیل

منبع: (حاجی یوسفی و ایمانی، ۱۳۹۰: ۹۶) (Haji Uosefi & Emani, 2011: 96)

۲-۴-۱- اهداف امنیتی، سیاسی ترکیه و اسرائیل در خاورمیانه

در سال ۱۹۹۳، حکمت چتین^۱ معاون نخست‌وزیر و سپس وزیر امور خارجه ترکیه بیان کردند که اتحاد ترکیه- اسرائیل به‌عنوان یک قرارداد علیه یک دشمن مشترک نیست؛ بلکه به‌عنوان یک توافق در جهت بازدارندگی سوریه و قبرس از تلاش برای استقرار موشک اس- سیصد روسی در قبرس می‌باشد (Bengio, 2004: 51). در مورد خاورمیانه، نگرانی‌های ترکیه نسبت به تهدیدات سوریه، ایران و عراق که به وحدت ملی و تمامیت ارضی ترکیه مربوط می‌شد، عوامل مؤثر بر روابط ترکیه با اسرائیل است. مهم‌ترین پیامد مستقیم روابط سیاسی- امنیتی ترکیه و اسرائیل در منطقه، گسترش مسابقه تسلیحاتی در میان کشورهای منطقه می‌باشد. تصور اعراب از تهدید سبب شده است تا منطقه خلیج فارس به زرادخانه سلاح‌های گوناگون تولیدی کارخانه‌ها و جنگ‌افزارهای شرق و غرب تبدیل شود. زمانی که ترکیه و اسرائیل به ابزار و سلاح‌های نظامی دست پیدا می‌کنند، سایر کشورهای منطقه خلیج فارس نیز سعی می‌کنند به سلاح‌های مشابه یا ابزارهای مقابله با آن مسلح شوند؛ برای مثال عربستان مشخصاً تحت عنوان مقابله با خطر اسرائیل اقدام به خرید موشک‌های میان برد سی اس اس- ۲ از چین کرد (Muftuler, 1998: 9-10).

۲-۴-۱- عادی‌سازی روابط اسرائیل با کشورهای منطقه

رابطه سیاسی- امنیتی ترکیه و اسرائیل سبب گرایش برخی از کشورهای منطقه به برقراری رابطه با اسرائیل شد. در میان کشورهای عربی در منطقه خاورمیانه، قطر علاقه بیشتری به برقراری رابطه با اسرائیل داشت. قطر و اسرائیل روابط رسمی دیپلماتیک ندارند؛ اما قطر نقش پیشرو را در فرآیند صلح اعراب- اسرائیل از طریق برقراری روابط اقتصادی با اسرائیل داشت. بقیه کشورها نیز در ادامه در قالب پیمان صلح ابراهیم با اسرائیل، روابط خود را شروع کردند و همچنان این عادی‌سازی روابط ادامه دارد (میر حسینی و قیمی بشنو، ۱۳۹۹: ۳۲۰) (Merhosaeni & Gaemibeshno, 2020: 320).

۲-۴-۳- تاریخ مناقشه اسرائیل و کشورهای منطقه

پیش از جنگ جهانی اول، حدود ۴۰۰ سال سرزمین فلسطین جزئی از امپراتوری عثمانی به شمار می‌رفت. در سال‌های پایانی این امپراتوری، عثمانی‌ها برتری قومیت ترک را در دستور کار خود قرار دادند و با تأکید بر ارجحیت ترک‌ها موجبات تبعیض علیه اعراب را فراهم آوردند. در پایان جنگ جهانی اول، جامعه یهودی فلسطین، قدیمی‌ها و مهاجران به میزان قابل توجهی رسیده بودند و در ۱۹۱۷، دولت بریتانیا با صدور اعلامیه بالفور، تأسیس موطن ملی برای ملت یهود را مورد حمایت قرار داد (ملکی و محمد زاده ابراهیمی، ۱۳۹۸: ۴۹) (Malleki & Mohamadzadeh).

^۱. Hikmet Çetin

(Ebrahimi, 2019: 49). در ۱۴ مه ۱۹۴۸ درست یک روز قبل از اتمام قیمومیت بریتانیا بر فلسطین، دیوید بن گوریون^۱ تأسیس دولت یهود را اعلام کرد. روز بعد، اتحادیه عرب طی نامه‌ای رسماً مخالفت خود را با راه‌حل دو دولتی به سازمان ملل اعلام نمود و در همان روز ارتش‌های مصر، لبنان، سوریه، اردن و عراق به اسرائیل حمله و به این ترتیب آغازگر جنگ اسرائیل- اعراب ۱۹۴۸ شدند. ارتش اسرائیل نه تنها تهاجم اعراب را دفع کرد، بلکه مرزهای خود را به آن‌سوی طرح تقسیم آنسکاپ هم گسترش داد (Smith, 2004: 198). امروزه خط متارکه ۱۹۴۹ یا به اصطلاح خط سبز به‌عنوان مرزهای بین‌المللی اسرائیل شناخته و از آن به‌عنوان مرزهای پیش از ۱۹۶۷ یاد می‌شود. پس از آن اعراب سه جنگ دیگر با اسرائیل داشته‌اند (Quandt, 2005: 137).

۲-۴-۱-۴- طرح معامله قرن

پس از انتخاب دونالد ترامپ^۲ به‌عنوان رئیس‌جمهوری آمریکا در ژانویه ۲۰۱۷، برخی منابع رسانه‌ای گزارش دادند که دولت آن در حال آماده‌سازی ابتکار صلح جدیدی برای توافق اسرائیل و فلسطین است. دولت ترامپ با انتقال سفارت آمریکا به بیت‌المقدس در مه ۲۰۱۸ و قطع صدها میلیون دلار کمک سالانه به فلسطینی‌ها با استناد به امتناع تشکیلات خودگردان از مشارکت در ابتکار صلح ترامپ، بیش از پیش خشم فلسطینی‌ها را برانگیخت. در ۲۵ مارس ۲۰۱۹، ترامپ حاکمیت اسرائیل بر بلندی‌های جولان را به رسمیت شناخت (Williams, 2019: 1-3). طرح صلح ترامپ توسط تیمی به سرپرستی جرد کوشنر^۳ تدوین گردید. این طرح شامل دو بخش اقتصادی و سیاسی است. کاخ سفید در ۲۲ ژوئن ۲۰۱۹، بخش اقتصادی معامله قرن موسوم به صلح برای شکوفایی را منتشر کرد. بر این اساس یک صندوق سرمایه‌گذاری ۵۰ میلیارد دلاری برای ۱۷۹ پروژه زیربنایی و تجاری ایجاد گردید که واشنگتن امیدوار است مخارج آن را دولت‌های ثروتمند خلیج فارس و کشورهای اروپایی و آسیایی، همراه با سرمایه‌گذاران بخش خصوصی تأمین نمایند. بخش سیاسی نیز در ژانویه ۲۰۲۰ توسط ترامپ رونمایی شد (The Times of Israel, 2019: 2).

بنابراین در این مورد بایستی عنوان نمود که هدف از بهبود روابط دو کشور (ترکیه و اسرائیل) این است که ترکیه به شکلی احساس ضعف می‌کند و نیاز دارد که از راه بهبود مناسبات و تنش‌زدایی با بازیگری مثل اسرائیل، موازنه را در برابر ایران و مصر تا حدودی حفظ نماید. از نگاه اسرائیل به دلیل آن‌که ایران در منطقه دست بالا را دارد، می‌بایست ضعف خود را از طریق بهبود روابط با ترکیه و ایجاد یک موازنه جدید برقرار کند.

¹. Daevid ben Gorean

². Donald Teramp

³. Jord Coshner

۲-۴-۲- پیامدهای امنیتی- سیاسی روابط ترکیه و اسرائیل بر جمهوری اسلامی

ایران

اتحاد ترکیه و اسرائیل در قالب پیمان‌های نظامی- امنیتی سبب شکل‌گیری تهدیدهای امنیتی علیه ایران شد. اتحادهای نظامی به اسرائیل قدرت و قاطعیت بیشتری علیه دشمنان خود در منطقه داده است.

۲-۴-۲-۱- شکل‌گیری تهدیدات امنیتی علیه ایران در حوزه نفوذ

ترکیه و اسرائیل در خاورمیانه دارای همپوشانی منافع در حوزه‌های حیاتی امنیتی- نظامی هستند. سوریه و عراق مأمن مخالفان و معارضان ترکیه و اسرائیل هستند و گروه‌های کرد، مقاومت فلسطینی و لبنانی ضد اسرائیل در آنجا حضور دارند. از کف رفتن قدرت علویان نزدیک به ایران در سوریه، فقدان کارکرد مناسب رژیم جدید در سوریه برای تهران، افزایش انزوای ایران در منطقه، کاهش فرصت بقا و همچنین کاهش تأثیرگذاری برنامه‌های منطقه‌ای ایران از جمله تهدیداتی است که امنیت ملی ایران را تحت تأثیر قرار می‌دهد (حشمت‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۰) (Heshmatzadeh et.al., 2019: 40).

۲-۴-۲-۲- وضعیت سوریه

سوریه مهم‌ترین حوزه‌ای است که در رابطه با آن، رویکرد ترکیه در تضاد با منافع منطقه‌ای ایران قرار دارد. تضعیف یا نادیده گرفتن منافع ملی ایران از سوی ترکیه، به‌ویژه در مناطقی که ایران وابستگی ژئوپلیتیکی به آن‌ها دارد و دارای ارزش‌ها و مزیت‌های جغرافیایی راهبردی هستند، با تبعات سیاسی و امنیتی همراه است. اتحاد ترکیه و اسرائیل یک حرکت هوشمندانه علیه سوریه است. این اتحاد، نیروی هوایی اسرائیل را قادر ساخته تا به سوریه نفوذ و ایران را تهدید کرده و این یک راه عالی برای ترکیه جهت تحت فشار قرار دادن سوریه بوده است. ائتلاف ترکیه و اسرائیل در خاورمیانه در مقابل ائتلاف ایران، عراق، سوریه و فلسطین قرار می‌گیرد که یک موازنه کلاسیک را ایجاد کرده است (میرحسینی و قیمی بشنو، ۱۳۹۹: ۳۳۰) (Merhosaeni & Gaemibeshno, 2020: 330).

۲-۴-۲-۳- مسئله اکراد

رفتار ترکیه در برابر کردها به گونه‌ای بوده است که موجبات تنش با همسایگانش را رقم زده است. سیاست ایران در قبال ایرانیان کرد با سیاست ترکیه تضاد دارد؛ چراکه ایران به دلیل فرهنگ و تاریخ خود رویکرد متفاوتی اختیار کرده است. ایران نمی‌تواند این خطر را بپذیرد که شریک جرم ترکیه در مسئله کردها شناخته شود. دستگیری عبدالله اوجالان رهبر کردهای ترکیه و تظاهرات ضد ترکیه در شهرهای کردنشین ایران سبب رنجش دولت ترکیه شد و آنکارا این کار را دلیل

حمایت ایران از کردهای ترکیه و دخالت در امور داخلی خود دانست. مهم‌ترین مؤلفه‌های نگاه دو کشور ایران و ترکیه به مسئله اکراد را می‌توان در موارد زیر خلاصه نمود:

(۱) از مهم‌ترین مسائل در روابط دو کشور، مسئله کردها و ناسیونالیسم آذری است. دیدگاه‌های الحاق‌گرایانه محافل پان‌ترک آذری‌های ایران درباره کشور و دیدگاه‌های اهانت‌آمیز نشریه‌ها و محافل پان‌ترکی علیه تاریخ، فرهنگ و تمدن ایرانی عامل تیرگی روابط دو کشور بوده است.

(۲) ایران و ترکیه برای تبدیل شدن به قدرت منطقه‌ای باید کردها را مدیریت کنند.

(۳) دو موضوع ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک، ایران و ترکیه را به همکاری در مورد مسئله اکراد وادار می‌کند.

(۴) ایران برای خروج از انزوا در نظام بین‌الملل نیازمند صدور انرژی از طریق ترکیه به اروپاست و برای عملی شدن چنین اقدامی و تأمین امنیت مسیر انتقال انرژی باید با ترکیه در مورد مسئله کردها همکاری نماید.

(۵) با ظهور اسلام‌گرایی دهه ۱۹۹۰ میلادی در ترکیه، اتحاد میان اسلام‌گرایان و ناسیونالیست‌های کرد به یکی از دغدغه‌های نظام سیاسی ترکیه تبدیل شد (مختاری و منتظری، ۱۳۹۱: ۱۹۷) (Mokhtari & Montazeri, 2012: 197).

۴-۲-۴-۲- مسئله هسته‌ای ایران

از موضوعاتی که ترکیه همواره بر آن تأکید داشته است، پذیرش حقوق کشورهای عضو پیمان منع گسترش تسلیحات هسته‌ای NPT است. این پیمان علاوه بر تأکید منع گسترش تسلیحات هسته‌ای و خلع سلاح، بر حق دستیابی کشورهای عضو به تکنولوژی صلح‌آمیز هسته‌ای تأکید فراوان کرده است (Aras, 2000: 79). در این مورد دو رویکرد متفاوت در قبال برنامه هسته‌ای ایران وجود دارد؛ نخست، رویکرد کشورهای غربی با نقش‌آفرینی آمریکا که مبتنی بر اتخاذ سیاست‌های یک‌جانبه علیه ایران در قالب تحریم‌های گسترده و تهدید نظامی با هدف منصرف کردن ایران از پیگیری برنامه‌های هسته‌ای بوده است. دوم رویکرد برخی از کشورهای مستقل مانند ترکیه که در آن بر حل موضوع هسته‌ای از طریق گفتگو و تعامل تأکید می‌شود. در این میان رویکرد ترکیه در قبال منازعه هسته‌ای ایران و غرب تابعی است از موقعیت ژئوپلیتیک، روابط گسترده تجاری، نگرانی‌های هسته‌ای ترکیه و برداشت متفاوت این کشور از برنامه هسته‌ای ایران در مقایسه با برداشت کشورهای غربی (مختاری و منتظری، ۱۳۹۱: ۲۰۰) (Mokhtari & Montazeri, 2012: 200).

در خاتمه این بحث نهایتاً باید اشاره کرد که کشور ترکیه، جمهوری اسلامی ایران را به عنوان رقیب اصلی منطقه‌ای خود می‌بیند که قدرت و توازن منطقه‌ای را به نفع خود رقم زده است و در طرف دیگر، ایران دشمن اصلی و ایدئولوژیک اسرائیل می‌باشد. ترکیه خواستار حذف اسد و ایران طالب ابقای او در حکومت بود که ترکیه در این قضیه موفق شد. در مورد برنامه هسته‌ای ایران نیز ترکیه سعی کرده است با اتخاذ یک سیاست مستقل و متفاوت از کشورهای غربی و با لحاظ کردن منافع و نگرانی‌های خود به ایفای نقش در منازعه هسته‌ای ایران و غرب پردازد.

۲-۴-۳- هدف نهایی و غایی رقابت بین دو کشور ایران و ترکیه؛ رسیدن به هژمون منطقه‌ای (نقش الگو)

یکی از نقش‌هایی که ترکیه در خاورمیانه برای خود قائل می‌باشد، رهبر منطقه است. هالستی در تعریف رهبر منطقه می‌گوید که این مفهوم به معنای خود ادراکی حکومت از نقش رهبری‌اش می‌باشد که مستلزم وظایف و مسئولیت‌های خاصی در یک منطقه جغرافیایی معین است. پس از پایان جنگ سرد و به دنبال آن ظهور اسلام‌گرایان در عرصه سیاسی و تغییر نگرش زمامداران این کشور، ترکیه به بازیگری فعال در صحنه غرب آسیا تبدیل و رقیب جدی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران (بازیگر اصلی دیگر غرب آسیا) شده است. روابط ایران و ترکیه را می‌توان در رقابت خلاصه کرد. دو طرف در حوزه روابط دوجانبه در حوزه‌های اقتصادی و امنیتی، منافع مشترک زیادی دارند. از سوی دیگر در بین ۱۶ کشور خاورمیانه، ایران و ترکیه جزء قوی‌ترین و دموکراتیک‌ترین کشورها هستند. این مسئله به‌طور طبیعی این دو را تبدیل به رقبای منطقه‌ای کرده است. این مسئله با رقابت ایدئولوژیک برای تبدیل شدن به رهبر منطقه که با واژه‌هایی همچون رهبر جهان اسلام، نگهبان منطقه، ام‌القرآ و مانند آن همراه شده است. ایران و ترکیه سال‌ها پیش از وقوع تحولات و انقلاب‌های اخیر در خاورمیانه، داعیه‌دار مدل بودن در منطقه را داشته‌اند. گسترش حوزه نفوذ ترکیه در جهان اسلام، توسعه مرزها و قلمروهای ژئوپلیتیکی در مناطق نفوذپذیر و قدرت اثرگذاری بر فرآیندها و کنش‌های بین‌المللی و منطقه‌ای (چنانچه در موضوعاتی نظیر مسائل فلسطین و تحولات اخیر سوریه اتفاق افتاد) باعث شده است تا این کشور منافع و اهداف ملی‌اش را تأمین کرده و در راستای رسیدن به هژمون منطقه‌ای، تبدیل به رقیبی استراتژیک برای ایران شود.

نتیجه‌گیری

نتایج و یافته‌های پژوهش فوق نشان می‌دهند که ارتباط بین دو کشور ایران و ترکیه با تأکید بر نقش الگو، دکترین عمق استراتژیک و منابع هویتی، همواره با رقابت زیر سویه (پنهان) برای رسیدن به هژمون منطقه‌ای در هزاره جدید در جریان بوده است. عوامل واکاوی ارتباط دو کشور نیز به ارتباط ترکیه و اسرائیل برمی‌گردد که سبب تأثیر بر محور نفوذ منطقه‌ای ایران در خاورمیانه، خروج اسرائیل از انزوای سیاسی و ائتلاف‌های سیاسی-امنیتی هر دو کشور در منطقه شده است.

توانایی این دو کشور برای ادامه روابط حسن هم‌جواری بستگی به دو عامل دارد؛ یکی چگونگی تفسیر آن‌ها از رویدادهای منطقه و جهان و دیگری شخصیت‌هایی که در هر کشور بر سرکار می‌آیند. علاوه بر عوامل ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک، ژئوکالچر و ژئواستراتژیک که در روابط بین ایران و ترکیه موجب همگرایی بین این دو کشور شده است، روابط دو کشور متأثر از منابع هویتی و مذهب نیز می‌باشد. توجه ایران به ویژگی دین محوری، تفاوت‌های عمیقی با نظام سیاسی ترکیه دارد. سیاست خارجی ترکیه متکی بر منافع ملی است که تحولات اخیر در جهان عرب و به‌ویژه تحولات سوریه آن را نمایان‌تر ساخته است؛ درحالی‌که در سیاست خارجی ایران، منافع ملی با ارزش‌ها و اعتقادات اسلامی گره خورده است. در این نقطه هیچ وجه اشتراکی میان ترکیه و ایران مشاهده نمی‌شود. پیروی از دین اسلام، مذهب و رهبری دینی در منطقه، بزرگ‌ترین چالش در روابط ایران و ترکیه است. ترکیه با دارا بودن اکثریت مسلمان سنی در مقابل ایران با اکثریت مسلمان شیعی، ترکیه با تأکید بر اسلام سکولار در مقابل ایران با تأکید بر اسلام سیاسی، نه‌تنها در این مسئله به هویتی مشترک دست نیافته‌اند، بلکه با دیدگاه‌های افراطی در نگرش خود موجبات واگرایی را فراهم آورده‌اند. مسئله اکراد و نحوه برخورد با آن‌ها عامل دیگری از تضاد نظر سیاسی بین دو کشور می‌باشد. عامل واکاوی دیگر بین دو کشور، مسئله هژمون منطقه‌ای (نقش الگو) است. درواقع ترکیه خود را در موقعیتی قراردادده است تا محل رجوع طرف‌های متخاصم، گروه‌های مخالف و کشورهای بحران‌زده باشد. چنین موقعیتی به این کشور اجازه می‌دهد در مدیریت بحران‌ها نقش‌آفرینی کند و توان راهبردی خود را بالا ببرد. این مسئله بر محور نفوذ جمهوری اسلامی ایران تأثیر گذاشته و ارتباط دو کشور را با چالش روبه‌رو ساخته است. از طرفی همسویی ترکیه با رژیم صهیونیستی، غرب و همچنین کشورهای عربی، به تشکیل محور جدیدی در مقابل جمهوری اسلامی ایران انجامیده و عامل واکاوی دیگری است. بنابراین تلاش برای رسیدن به هژمون منطقه‌ای، مسئله محور مقاومت، بحث سوریه و همسویی ترکیه با اسرائیل، اصلی‌ترین و مهم‌ترین عوامل واکاوی کاربست و تضاد منافع در روابط دو کشور می‌باشند.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان، مقاله پیش‌رو فاقد هر گونه تعارض منافع بوده است.

فهرست منابع

منابع فارسی

ابراهیمی کیاپی، هادی و زارعی، کمال. (۱۳۹۸). تقابل استراتژی‌های جمهوری اسلامی ایران و رژیم صهیونیستی در منطقه استراتژیک قفقاز. پژوهش‌های استراتژیک سیاست، ۹ (۳۲)، ۱۴۵-۱۲۶.

- جانسیز، احمد و صالحیان، تاج‌الدین. (۱۳۹۵). نگاهی نو به رقابت ایران و ترکیه در کسب قدرت منطقه‌ای. *پژوهش‌های روابط بین‌الملل*، ۱(۱۹)، ۱۴۰-۱۵۸.
- جمشیدی، محسن؛ فلاحی، سارا و ایدی، محمد. (۱۴۰۱). راهبرد کلان ایالات متحده آمریکا (جوابیدن ۲۰۲۴-۲۰۲۰) در منطقه غرب آسیا و تأثیر آن بر مدیریت راهبردی (سیاسی-دفاعی) جمهوری اسلامی ایران در محور تحت نفوذ. *بحران پژوهی جهان اسلام*، ۹(۳)، ۹۷-۱۱۷.
- حاجی یوسفی، امیر محمد و ایمانی، همت. (۱۳۹۰). تحولات روابط ترکیه و اسرائیل در دهه اخیر و پیامدهای آن برای ایران. *روابط خارجی*، ۳(۲)، ۹۲-۱۱۴.
- حجازی، نصرالله؛ شهریاری، ابوالقاسم و عسکری‌آبادی، فهیمه. (۱۴۰۴). در هم تنیدگی اقتصادی کشورهای اسلامی با رژیم صهیونیستی: عادی‌سازی روابط و گذار از آرمان فلسطین. *بحران پژوهی جهان اسلام*، ۱۲(۱)، ۱۰۴-۸۳.
- حشمت‌زاده، محمدباقر؛ حمیدفر، حمیدرضا و قائمی، یاسر. (۱۳۹۸). راهبرد ایران و ترکیه در مدیریت بحران در منطقه غرب آسیا: بررسی بحران سوریه. *سیاست و روابط بین‌الملل*، ۴(۸)، ۴۶-۳۶.
- شهبازی، سهند؛ مسعود نیا، حسین و گودرزی، مهناز. (۱۳۹۸). تأثیر روابط ایران و ترکیه بر روند همگرایی در خاورمیانه. *پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، ۱۹۸-۱۷۶.
- صفوی، سید یحیی؛ متقی، ابراهیم و حاتمی، حمیدرضا و مرادیان، محسن و یزدانی، حسن. (۱۳۹۹). عوامل همگرایی و واگرایی اقتصادی مؤثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران و ترکیه. *مطالعات دفاعی/استراتژیک*، ۱۸(۷۹)، ۲۲-۱.
- عبوضی، محمد رحیم و حسینی، عبدالله. (۱۳۹۴). آینده روابط ایران و ترکیه در پرتو تحولات جهان عرب در سال‌های اخیر. *مطالعات سیاسی جهان اسلام*، ۴(۱۴)، ۹۸-۱۲۰.
- قلی‌زاده، سید ابراهیم و کفایش جمشید، محمدرضا. (۱۳۹۲). پیامدهای سیاسی-امنیتی افزایش قدرت منطقه‌ای ترکیه بر منافع ملی جمهوری اسلامی ایران در غرب آسیا. *اقتصادی/امنیتی*، ۵(۱۹)، ۱۳۱-۱۱۰.
- مختاری، بهروز و منتظری، حمیدرضا. (۱۳۹۱). بررسی الگوهای مناقشه و همکاری در روابط ایران و ترکیه. *تاریخ و روابط خارجی*، ۱۳ و ۱۴، ۱۷۷-۲۱۶.
- مشفق، زهرا. (۱۴۰۱). نگاهی به ابعاد و دستاوردهای دیپلماتی اقتصادی و فرهنگی در ترکیه. *امنیت اقتصادی*، ۹(۱۱)، ۷۴-۹۸.
- ملکی، محمدرضا و محمد زاده ابراهیمی، فرزاد. (۱۳۹۸). چشم‌انداز صلح در خاورمیانه در سایه عادی‌سازی روابط بین اسرائیل و جهان عرب. *مطالعات بین‌المللی*، ۱۷(۳)، ۶۷-۶۶، ۴۶.
- میرحسینی، سید محسن و قیمی بشنو، فاطمه. (۱۳۹۹). بررسی پیامدهای سیاسی و امنیتی روابط ترکیه و اسرائیل بر منطقه خاورمیانه. *سیاست و روابط بین‌الملل*، ۴(۷)، ۳۳۶-۳۱۵.
- نیاکوی، سید امیر؛ رضا پور، دانیال و فاضلی، سامان. (۱۳۹۷). نظریه نقش و رقابت ایران و ترکیه در خاورمیانه در دوران حکومت حزب عدالت و توسعه. *پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، ۸(۲)، ۴۵-۲۲.

منابع انگلیسی

- Aras, B. (2000). Turkish -Israeli-Iranian relations in the nineties and its impact on the Middle East", *Middle East Policy*, vol. VIII, No. 3.

- Bengio, O. (2004). *The Turkish - Israel Relationship, Changing Ties of Middle East Outsiders*, Newyork, by Palgrave Macmillan First Published.
- Buzan, B. (2002); The middle East is Based on the Framework of Security Complex Theory, Translated by Ahmad Sadeqi, *The Journal of Foreign Policy*, Vol. xvi, Fall, 633-680.
- Miskovic, D. K. (2021). Geopolitics and the Second Karabakh War. *The Silk Road*, 65(1), 118-135.
- Müftüler-Bac, M. (1998). Turkey and Israel: An evolving partnership. *Tel Aviv, Israel: Ariel Center for Policy Research*.
- Quandt, W. B. (2005). *Peace process: American diplomacy and the Arab-Israeli conflict since 1967*, Third edition. Washington DC and Berkeley, CA: Brookings Institution Press and University of California Press.
- Smith, C. D. (2004). *Palestine and the Arab Israeli Conflict: A History with Documents*, Boston: Bedford/St. Martin's.
- The Times of Israel (2019). *At UN, Abbas Threatens to Nix Agreements with Israel If West Bank Land Annexed*. September 26, at: <https://www.timesofisrael.com/at-un-abbasthreatens-to-nix-agreements-with-israel-if-west-bank-land-annexed>.
- Williams, D. (2019). *Israeli Spymaster Sees "One-Time" Chance for Peace with Arabs Sharing Iran Worries*. Reuters, July 1, at: <https://www.reuters.com/article/us-israelmossad/israeli-spymaster-says-one-time-chance-for-peace-with-arabs-sharing-iranworries-idUSKCN1TW2KZ>.

Translated References to English

- Aevazi, M. R; and Hosseini, A. (2015). The future of Iran-Turkey relations in light of developments in the Arab world in recent years. *Political Studies of the Islamic World*, 4(14), 120-98. **[In Persian]**
- Ebrahimi Kiapi, H; and Zarei, K. (2019). The confrontation of strategies between the Islamic Republic of Iran and the Zionist regime in the strategic region of the Caucasus. *Strategic Research in Politics*, 9 (32), 145-126. **[In Persian]**
- Gholizadeh, S. E; and Kaffash Jamshid, M. R. (2013). Political-security consequences of Turkey's increasing regional power on the national interests of the Islamic Republic of Iran in West Asia. *Security Horizons*, 5(19), 131-110. **[In Persian]**
- Haji Yousefi, A. M. and Imani, H. (2011). Developments in Turkish-Israeli relations in the last decade and their consequences for Iran, *Foreign Relations*, 3 (2), 114-92. **[In Persian]**
- Hejazi, N; Shahriari, A. and Askarabadi, F. (2025). Economic Intertwining of Islamic Countries with the Zionist Regime: Normalization of Relations and Transition from the Palestinian Cause. *Crisis Studies in the Islamic World*, 12 (1), 104-83. **[In Persian]**
- Heshmatzadeh, M. B; Hamidfar, H. R. and Ghaemi, Y. (2019). Iran and Turkey's Strategy in Crisis Management in the West Asian Region: A Study of the Syrian Crisis. *Politics and International Relations*, 4 (8), 46-36. **[In Persian]**
- Jamshidi, M; Fallahi, S. and Eidi, M. (2022). The grand strategy of the United States of America (Joe Biden 2024-2020) in the West Asian region and its impact on the strategic management (political-defense) of the Islamic Republic of Iran in the axis of influence. *Crisis Studies of the Islamic World*, 9 (3), 117-97. **[In Persian]**
- Jansiz, A. and Salehian, T. (2016). A new look at the competition between Iran and Turkey in gaining regional power. *International Relations Research*, 1 (19), 158-140. **[In Persian]**
- Maleki, M. R. and Mohammadzadeh Ebrahimi, F. (2019). The Prospects for Peace in the Middle East in the Shadow of the Normalization of Relations between Israel and the Arab World. *International Studies*, 17(3), (67), 67-46. **[In Persian]**
- Mirhosseini, S. M. and Qaimi Beshno, F. (2019). A Study of the Political and Security Consequences of Turkey-Israel Relations on the Middle East. *Politics and International Relations*, 4 (7), 336 – 315. **[In Persian]**
- Mokhtari, B. and Montazeri, H. (2012). A Study of Conflict and Cooperation Patterns in Iran-Turkey Relations. *History and Foreign Relations*, 13 and 14, 216-177. **[In Persian]**

- Moshfegh, Z. (2022). A Look at the Dimensions and Achievements of Economic and Cultural Diplomacy in Turkey. *Economic Security*, 9(11), 98-74. **[In Persian]**
- Niakoy, S. A; Rezapour, D. and Fazeli, S. (2018). The Theory of the Role and Competition of Iran and Turkey in the Middle East during the AKP Government. *Political Research of the Islamic World*, 8 (2), 45 – 22. **[In Persian]**
- Safavi, S. Y; Mottaqi, E; Hatami, H; Moradian, M. and Yazdani, H. (2019). Factors of economic convergence and divergence affecting relations between the Islamic Republic of Iran and Turkey. *Strategic Defense Studies*, 18(79), 22-1. **[In Persian]**
- Shahbazi, S; Masoud Nia, H. and Goodarzi, M. (2019). The impact of Iran-Turkey relations on the convergence process in the Middle East. *Political Studies of the Islamic World*, 176-198. **[In Persian]**